

Jegyzetek egy műfordításkötethez

LÁSZLÓ NAGY: KTO PRENESIE LÁSKU

Vojtech Kondrót, a tavaly megjelent szlovák Nagy László-kötet fordítóját aligha kell a magyar versbarátoknak külön bemutatnom. A magyar irodalom hálás mindegyik külföldi népszerűsítőjének, fordítójának — udvariasan megköszönvén figyelmüket, érdeklődésüket. S ahol csak lehet, segíti irodalmunk idegen nyelvű barátainak munkáját. Olykor recenziókkal, máskor kitüntetésekkel, tanulmányutakkal. Kondrót jó évtizede elkötelezettje a magyar lírának. Ő ismertette meg a szlovák versolvasókkal Illyés Gyulát, Weöres Sándort, Babits Mihályt, Kassák Lajost, lefordította a háború utáni csehszlovákiai magyar versek javát, Veress Miklós, Petri György, Utassy József és nemzedéktársaik lírai opuszainak is ő volt első művészi tolmácsolója.

A szlovák Nagy László-válogatás (címe magyarul: *Ki viszi át a Szerelmet*) a Versek és versfordítások első kötete alapján készült, összeállítója és utószóírója is Kondrót. A versek jelentős része Nagy László korai, népi-szürrealista korszakából való, a későbbi könyvekből, szinte haladványszerűen szaporodva hiányzanak a híressé vált darabok (példaképpen: *Jártam én koromban, hóban, Szeretők, A héja és a sármány, A város címere, Esküszöm, hogy ő is örök, Vérugató tündér, Asszony-fejű felleg*; s a hatvanas évek közepétől: *Én vacogok már, Hegyibeszéd, Vértanú arabs kanca, Gyászom a színészkirályért, a Vidám üzenetek* — Schénernek, Kormosnak, Zelknek és öccsének írottak —, a *Kísérő ének*; a hosszú versekből csupán a *Zöld Angyal* kapott helyet, meg a *Havon deletlő szívárványból* részletek, hiányzik a *Gyöngyszoknya, a Menyegző, a Rege a tűzről és a jácintról* és a *Búcsúzik a lovacska*. A *Jönnék a harangok értemek* is csupán első szakaszát fordította le Kondrót). A válogatás izlés is, ne vitázzunk most vele.

Ámde a műfordítás: értelmezés, kritika és stilizáció is egy alakban. Világos, hogy értelmezni csupán a fordítandó anyag teljes értésével lehet. Nézzük meg ilyen szempontból a szlovák kiadvány verseit, szem előtt tartva szent Jeromos tanácsát, mely szerint jó, ha „nem szót szóval, hanem értelmet értelemmel” fordítunk. S itt fellapozom újra Nagy Lászlót, hogy a szlovák strófák alapján készült „nyerset” szembeisem versével. (Tudom, a módszer nem teljesen veszélytelen. De az értelmezések helyességét máshogy megítélni nem tudom.) A szlovák szöveg (magyarul): Repülnek éveim, rég nem vagyok már gyermek, ecetté változik egyszer a világ minden édessége. Nagy László: „*Szaporodik évem / fényben, égzengésben / ecetért kell elcserelni / minden édességem.*” Vagy: a kérdésre választ adj, hogy higgyek azonnal, az eredeti: „*Kérdésre választ / ő küldjön, / hogy hitem széjjel / ne düljön*” Vagy: isten veletek, diákévek, ettem, ittam, élek, de nem tudom hová vezetnek lépteim. Nagy László: „*diákságnak vége, / ettem, ittam, élek, / nem tudom mivégre.*” Súlyosabb ezeknél az egyszerűsítések-nél a *Májusi napló* egyik szakaszának teljes félreértése (Irul-pirul a vadcseresznye...). A „fekete ménem fedez új lovat” Kondrót-nál: Hollófekete lovam egy másikat *titkol* magában. A „fedez” Nagy Lászlónál egyértelműen párosodás, megtermékenyítés értelemben áll, a fordító leplez, titkol értelemben használja. Vagy: az ég a hidegben didereg, reszket; eredetileg: „bong

most az ég hidegen.” Vagy a Balladában a „*leveles ágnak / lehajtom nyakamat*” helyett a szlovák azt mondja: szomorú meghajolnom, mint a leveles ágnak — s ez éppen hogy a magyar vers ellen beszél, hiszen a lírai hős a civilizációból kimenekülve a természet dolgai előtt alázatos. A *Szárnyak zenéjében* ismét a magyar mondanivalójától csúszik el Kondrót értelmezése: A gének fészket raknak. Az élet nem adja meg magát a halálnak. Nagy László versében minden a hűség hatalmában van, s a léte is csak a reménység élteti: „A gének találnak fészket. Megőrzi magát az élet.” A biztatásból így lesz a szlovákban program, a védekezésből cselekvés. A *Tenger, pokoli tündöklésed* című versben: „*halak robbantak, pikkelyük / égből hullva ragyogott*” a fordítás szerint: „a halak levegőbe repültek és visszahulltak pikkelyeik — s ez megint a tündöklés „pokoli” jelzőjét halványítja el, s így persze az egész vers kifakul tőle. S végül a híres Bartók-versben is akad egypár félreolvasott sor: „*Ünnep nem elég, hogy megtartsa őt, / az irgalmatlan tiszta szeretőt*” fordításban: Nincs ünnep, mely megtartaná őt, a tiszta és irgalmatlan szeretőt. Az *irgalmatlanul tiszta* átváltozik irgalmatlanra és tisztára, ami, ugye, Bartókra nem vonatkozik; ehhez képest már csak árnyalatnyi a hiba az „*Ítélező, ki nem alszik, nem altat*” fordításában, ahol a „nem alszik és másokat sem hagy aludni” a fordító értelmezése.

S most néhány szót a stilizációról, ennek lehetőségeiről. A szlovák irodalmi nyelv fiatalbb képződmény a magyarnál. Biblikussága a cseh nyelvhez kötődik, hiszen az egyház és a laikusok a cseh nyelvű králici bibliát használták, tehát oda köti a nyelvi múlt; népiessége nyelvjárási szintű, tehát hiányosabb mint a magyar: nem állnak múltjában erdélyi krónikások, sem Zrínyi, sem Pázmány, sem Faludi, sem Csokonai — hiszen az ő korokban a szlovák nyelv még regionális jelenség volt. Ismert, hogy Nagy László archaizáló mondatai szorosan kötődnek a régi magyar irodalomhoz, a Bibliához és persze a népköltészethez is. A „köznyelvű” szlovák irodalom viszont csak a múlt század derekától létezik, ami korábban volt, „előzmény”: a felvilágosodás korabeli Kollárt és Hollýt nyelvjárásból és csehből kell lefordítani a mai szlovák olvasó számára, míg Csokonai, Faludi vagy Kazinczi nyelvét ma is jól érti a magyar olvasó. Kondrót műfordításai tehát óhatatlanul „modernebbek” az eredeti strófáknál, persze ez hiányosságuk is: *történelmi népiességük* rejtve marad. Kondrót tehát inkább tolmácsol, mint stilizál; s így válik a *lombzengésből* lombsusogás, a *betörök szemeit*-ből kiszűrják szemeit, a *sugallatból* inspiráció, az *orcátlanból* szemtelen, a *martalócból* rabló, betyár, a *kupicából* féldecis pohár, és így tovább. A szlovák nyelvet nem az anyatejjel szívtam magamba, s így amit itt felsoroltam, inkább tekinthető szótári latolgatásnak, mintsem a stíluskritikának.

Elérkeztem most oda, hogy Kondrót fordításainak formai, ritmikai jellegéről is szót ejtsek. A *Kto prenesie lásku* utószavában fordító a *Madárijesztő* rimelésének bonyolultságára céloz, ám elköti gyorsan a szálát, irván, hogy a későbbiekben szándékozik erről szólni. De vannak itt megoldatlan feladatok garmadával. Mint minden lírai újítás, Nagy Lászlóé sem csupán gondolati-képi értelmezés — „fordíthatóság” — nehézségeiből áll, hanem párhuzamosan verstani, ritmikai újításokból is. Lefordíthatók vajon ezek is?

A *Ki viszi át a Szerelmet* költője sokat merít Vargyas és Németh László tagoló verselméletéből, verselésben pedig Ady Endre leleményeit, illetve a régi magyar poézist követi. Kezdeti szabályos strófái után a későbbiekben egyre változatosabb versképletekkel él, eljutván így a prózaversekig és a versjátékokig. A fordító szabadon bánik a formával — noha verset verssel fordít —, az eredeti rímképletet általában betartja, a szótagszámat viszont ritkábban. Az *Apám* című vers sorai váltakozva 5/4-es, illetve 5/5-ös szótagszámúak, rímképlete: abxb. Kondrót keresztrimes strófaszerkezetre vonja anyagát (de egy-egy szakaszban visszazegődik az eredetihez), a kilenc, illetve a tíz szótagszámú sorokat viszont megtoldja: a szlovák strófák sorai mind 11 szótagosak. Így a fordítás óhatatlanul lötyögössé válik, s elvész az eredeti komoly játékosága is.

A Hímnusz minden időben refrénje: „Gyönyörűm, te segíts engem!” három tagra bontható: uu—/uu—/—/, tehát két anapesztusból és egy spondeusból áll: a tag és ütemhatárok szerencsésen egybeesnek. A szlovák — Ty moja rozkoš, pomôž mi! — nem vesz tudomást

a három tagról, csonka verslábat is használ. (S akad itt is néhány félreértés. A „*napvilág lánya, lángölű*” helyett a fordításban: „világosság lánya, sötét ölű”, majd a „hazátlanoknak otthona” helyett: azok hite, akik már nem hisznek, vagy a „varjakat döggé daloló” helyett: varjakat keselyűvé változtató — ami megintcsak ellentmond a magyar szellemének).

A szlovák nyelvű kötet záró fejezetei a kortársak verses tisztelgéseit és nekrológiáit, valamint Kondrót utószavát tartalmazzák. A magyar sáman emberi arcát és tollal, ecsettel játszó kezét fényképek és rajzok mutatják be. (*Slovenský Spisovateľ, 1983. Bratislava.*)

VARGA IMRE

LENGYELORSZÁG

ŚLAWOMIR MROŹEK

A provincia

Fellini „Amarcord”-ja.

Én Krakkóból, ő meg Riminiből. Engem Mrožeknek hívnak, őt pedig Fellininek. A többi egyezik.

Annyit beszélnek a vidék művészformáló erejéről. Az emberi kapcsolatok átláthatósága. A közelség. Középen vagyunk, mivel maga a vidék mindig a középet jelenti, a vidéknek csak közepe van, mert nincs perifériája. És nem is lehet másutt az ember, csak középen. Akár akarja, akár nem.

De mégis: Mi itt vagyunk, a nagyvilág meg ott. No de hol? Mindenütt, ahol nem mi vagyunk. Ahol nem *itt* van. Mindenesetre valahol messze.

Annyira messze, hogy csak vágyakozni lehet utána. Az *itt* és az *ott* közötti távolságot nem lehet áthidalni, sem a szárazföldön, sem a vízen, sem a levegőben. Annak ellenére, hogy az *ott* valahol létezik. Ők a nagyvárosból néhanapján meglátogatnak bennünket. Ahogyan az angyalok lejönnek a szegény földi halandókhoz. De mi?

Középen vagyunk tehát, ez azonban korántsem a világmindenség közepe. Ez csak a közelség, a meghittség jóban és rosszban. És valami hatalmas, tömény vágyakozás.

Ugyanakkor minden ember — vidéki vagy sem — lényegében önmagában egy provincia. Minden egyéni tudat ugyanis provinciányira terjed. Akárhova vetődik is az ember, szülőföldje határait mindenüvé magával hurcolja. A nagyvárosban senki nem tud azonosulni az egész nagyvárossal. Mindig csupán azzal a zárt területtel, ami az enyém. Határai elmosódnak, eltűnnek előlünk, mindig cseppfolyósak és változók, mindazonáltal kétségbevonhatatlanok. Egy ilyen terület földrajzát éppúgy le lehet írni, ahogy a földrajzkönyvekben leírható minden vidék.

A nagyvilág utáni vágyakozás, ami annyira jellemző a provinciára, egyúttal a transzcendencia utáni vágy modellje is. Annak az embernek az öröme, aki el tudott jutni a provinciából a nagyvilágba, misztikus öröm, afölötti öröm, hogy átlépte (vagy legalábbis azt hiszi, hogy átlépte) egyéni létének elvarázsolt és átkozott körét.